

"En introduktion om att hitta rätt lantmäterikarta och vilken information själva kartan kan ge oss i samband med tillhörande protokoll"

Titelbild: Översiktliga kartor, Kronobergs län, F16 (1660)

INLEDNING

Exkurs om det matematiska "epsilon" (ϵ) = "Mindre än nästan ingenting" beträffande de fåtal kartor som jag kan visa idag (30 av 30.000.000).

Min personliga ingång och hur jag kom in på ämnet äldre kartor.

Sveriges offentlighetsprincip och nästan 400 år av kartor och förklaringar till kartor är enastående. Kulturhistoriskt värde.

Dessutom kommer ni att gå härifrån med en hel annan värdesättning av dåtidens lantmätare.

Ambition att knyta ihop historiska kartor med arkeologi, det blir för det mesta historisk arkeologi, men även förhistoria.

- 1) De äldsta kartorna: städer, militära anläggningar, gästgiverigårdar
Senare: Skattläggning, förbättra de agrara resurserna genom skiften/skiftesreformer
- 2) Vad säger mig kartan?
Kartor från flera sekler! Skiljer sig en del.
Olika symboler, gammal stavning på ortnamn och vanliga ord i texten, försvunna torpställen, försvunna/ändrade namn på t.ex. högar, sjöar eller t.o.m. län (Strömsholms län), namn på gränsmärken.
- 3) Kartor över byar vanligtvis i **3 exemplar**:
Konceptkartan i Lantmäterimyndigheternas arkiv (REG) -> t.ex. kontoret i Växjö
En för kungen i Stockholm (Lantmäteristyrelsens arkiv, LMS), senare Gävle, **renovation**
En stannade i byn.
Nu finns både LMS och REG i Härnösand efter digitaliseringen.
Inte alla är digitaliserade, men i alla fall så där 1 miljon historiska kartor.

Hänvisning till Riksarkivets kartor.

Är kartorna skalenliga? Var är norr respektive finns en norrpil på kartan?

- ➔ Exempel: se titelbild
- ➔ Exempel att hitta g:a Ekeberga kyrka i dåvarande Dåvedshult, nuvarande Kosta
Inristade linjer på kartan, osynliga i datorn.

- 4) Det rent praktiska (-> Im.se -> Kartor -> Våra karttjänster -> Historiska kartor -> button "Historiska kartor")
Vilka möjligheter finns att komma fram till information om ett önskat geografiskt område?

3 ingångar:

- Översiktliga kartor
 - Hela län, härader, (generalstabskartor, ek. kartor – inte idag, eftersom "modernt")
- Detaljerade kartor
 - via socken eller special (allmänningar, geografiska kartor, rågångar, ...)

➤ Min Karta (med viss försiktighet!)

Gå in via önskade länet.

Sedan socknar eller "specialare" (Geografiska kartor, Länsskillnadskartor, ...)

Undantag: socknar, som bytte län efter lännsreformen, t.ex. Algutsboda sn.

Vanligt: Sortering via årtal

HÄR NU SJÄLVA LANTMÄTERIAKTERNA:

5) **3 olika möjligheter att visa** själva karta med var sina för- och nackdelar:

- 1) Den automatiska visningen: tar en liten stund - även att bläddra. Går inte att vrida sidorna. Suddig, men lätt att navigera med musen.
- 2) Klicka på "Ladda ner som PDF": alla sidor samtidigt. Sidorna går att vrida. Mindre suddig. Svårare att navigera med musen. Ofta behövs att kunna vrida kartorna.
- 3) Klicka på "Ladda ner som TIFF" (Tagged image file format). Bäst kvalitet, lätt att navigera med musen. Går bara för den aktuella sidan, dvs. man måste gå tillbaka och bläddra fram via den automatiska visningen (se 1.). Sidan går att vrida. Tar mycket datorutrymme!

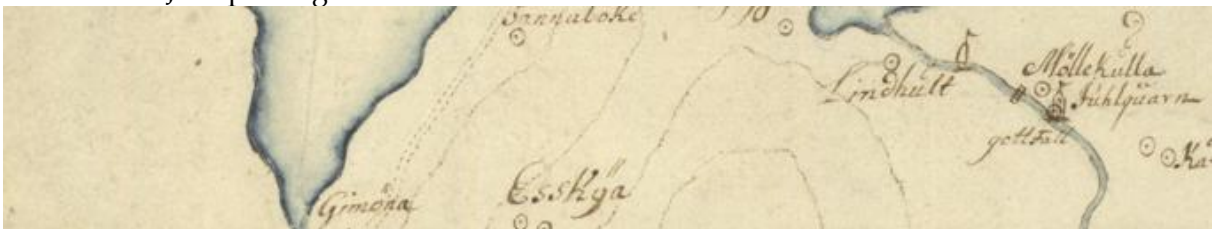
Efter avslutat arbete: ta bort onödigt nerladdad datorutrymme!

6) Vad kan kartan visar mig (här exempel byn Transjö)?

Boningshus, ladugårdar, byar, soldattorp, landsväg, byväg, gatuplan, stigar, skiftade ägodelar, ägofigurer, inägor/utägor

Översiktliga kartor, Kronobergs län, F6 Allbo härad (1680)

- ➔ Moheda marknadsplats! Enligt Fornsök 1700-talet, men kartan klart från 1680-talet (se Huseby järnbruk) Fick 26/10 nu därför året 1680.
- ➔ "Möllekulla Juhlquarn gott Fall"

- ➔ I övrigt: karta med många kvarn och specifikationer till kvarnen

Översiktliga kartor, Kronobergs län, F7 Uppvidinge härad, se antal hemman= antal cirklar med prickar, bilder på skvaltkvarnar

Växjö sn., Telestad no 1-10, 1850, Laga skifte, LMS

- ➔ Fornsök L1952:9537 fel registrering: ÖKL Röjningsröse - > Fornminne Röse (se de andra i SO)
- ➔ Andra rösen vid Knutsgården och NO om Svensgården (- > med Per 2021)
- ➔ Skillnaden mellan röse och berg i dagen (t.ex. vid Knutsgården)

Dalarna, 20-SÄA-4 "Klingrota eller runda högen", gammalt märke. Text hittat på karta s.1 (som tecknet "a" norr om gränslinjen) och i protokollet över rågångsmärken s.20

➔ Fornsök Klingrota (L2022:3125 Gränsmärke, m.m.)

7) Om en skans vid Trummen

Översiktliga kartor, Kronobergs län, F3, Kinnevalds härad:

- ➔ "Kisteröör" vid Grimsvik = stenkammargrav (som på Sirkö/Åsnen)? Inte i Fornsök.
- ➔ Prickar för enstaka hemman
- ➔ Vattendrag, ålfiske, olika kvarnar, gränser
- ➔ **Bröstvärn** mellan Trummen och Barnsjön, med datering efter 1676

07-Geo-44 (1707)

- ➔ Gamla **skans** mellan Trummen och Barnsjön
- ➔ Google maps?
- ➔ inte i Fornsök (men se lutningskarta!)
- ➔ Väderkvarn V om Solberget

8) Om några runstenar och misstänkta runstenar

Södermanlands län, Västra Vinåkers sn., 04-VVI-1 (1682)

"Runhäl"

och ""RunneStaaf"

och "Gammal Monument" !

jfr. med Fornsök och Runsten vid "Runhäl", men på Hist. Kartan Runsten vid Persborgsudden! Skillnad! Oklart.

Tillbaka till Kronobergs län. Allbo sn.:

Översiktliga kartor, Kronobergs län, F16, Allbo hd. (1660) = titelbild

- ➔ Runsten och liknande symboler vid Sjöby, vid Runsjön (*Runnahall*) och Torpaskog (*Arnehall*)

07-Geo-3

Med runstenen (*Runnehall*) (nära Skatelövs kyrka)

och en sten *Runnahall* vid Ruesjön, som Per Stille och jag inte hittade

07-Geo-12 (1800)

- ➔ Med symbol efter runstenen N om Sjöby
- ➔ Och en något suddig symbol vid Ruesjön: *Runnahall*
- ➔ Och en runstenssymbol *Arnehall*. Inte än sökt i området. Insats år 2024?
- ➔ Visa platsen och gränser på Fornsök

NU GÅR VI ÖVER ÄVEN TILL PROTOKOLLDELEN

Om det finns kanske en miljon historiska kartor, så kanske det finns 30 miljoner sidor kartor inkl. protokoll

Med hjälp av texter på kartan eller protokolldelen kan man hitta fornlämningar eller komplettera Fornsök

- Olika epoker med olika skriftstil
- Storskifte, Enskifte, Laga skifte, tvister, rågångsätgärder m.m.
- Protokoll som en dagbok; taxeringsinstrument, delningsinstrument, rågångslista

Andra exempel på att hitta fornlämningar eller Övriga kulturhistoriska lämningar (ÖKL):

Skatelöv Kinnevald sn. -> Odensjö 1778 (LMS), s.3 gränsmärke 109:

"Thorehall, en stor jordfast sten på en berghäll, hwarunder ligger någre lösa stenar",
dvs. uppladad sten

➔ Fornsök N 6290287 E 478377, gränsmärke blir ÖKL, om det finns kvar

07-LÄN-22 (Bolmsö 1693) – 2 st. kartor

- ➔ "Tingsberget", saknas som term i Fornsök
- ➔ "1 = Jättebro" = stenbro (!) enligt texten
- ➔ "Riddargraf" med beskrivning vid sidan av på kartan

07-EKE-47 med ägofigurer, kartan hade vi redan i början för att förklara symboler för boningshus m.m.

Data-s. 29: 1= Tomten, 6 = Östra Tomten, dvs. platsen för den ursprungliga byn (numera åker)

Eftersom kartan är äldre än från 1850 blev upptäckten fornlämning: Fornsök L1955:8206 Bytomt/gårdstomt

Om vägnätet och vägmätning med värdering (som bidrag till vägmuseet):

07-GEO-10 (1805)

Alla lands- och häradskartor inom Kronobergs län

- ➔ Se originalsidan 20: kungen vill ha ombyte vid "Länegräntserne", inte vid gästgivaregård

Allbo härad: 07-ALH-D4 (1819)

- ➔ mycket olika skriftstilar!
- ➔ Karta och uträkning data-s.10f (taxering) och 16f (uträknad gradering)

Om ägofigurer och beräkning av ytor för skattläggning

Blekinge -> Hjortsberga sn. -> Liatorp, 1815 (LMS)

- ➔ s.1 med bara graderingar, inga numrerade ägofigurer!
- ➔ Åkrar med max. gradering 6, mader med max. gradering 4.
- ➔ s. 4, vänster kolumn

Det räknas taxeringsvärde = yta x gradering / max. gradering. Se fel vid gradering 2!

1 tunnland = 32 kappland, dvs. inget decimalsystem!!!

Exempel Eric Agners lärobok (1730) data-s.37f: att mäta oregelbundna area med hjälp av trianglar.

Lite om kartor över Västra Vång:

Blekinge, Hortsberga sn., Storskifte 1816 (LMS)

Wiåkern i Västra Vång

Blekinge, 10-HJO-21, Storskifte 1817 (REG)

Wiåker i Västra Vång hittat i Taxeringslängden data-s.15

Vång 1688:

- ➔ Kraterröse
- ➔ Ödegård
- ➔ grindar i S och längs vägen mot N
- ➔ berg i dagen
- ➔ Vångs skvaltkvarn

Avslutar med en karta över Asa Säteri:

07-ASA-1, data-s.3: symboler för kyrkor med klockaren bredvid klockstapeln